

YİF və BMK-nın su təchizatı infrastrukturunun dayanıqlılıq imkanlarının genişləndirilməsi mexanizmi

Ekoloji və Sosial idarəetmə üzrə iş planı¹

Mart 2024

¹BMK-nın Dayanıqlılıq üzrə iş planına dair mətn və bu ESİIP-da qeyd edilən başqa müvafiq sənədlər BMK-nın ictimai açıq mənbələrindən götürülmüşdür və bu sənədlərin hamısına aşağıdakı keçiddən çıxmaq mümkündür: [Siyasətlər və Standartlar \(ifc.org\)](https://www.ifc.org/standards) Mexanizmin Ekoloji və Sosial idarəetmə üzrə iş planının anlaşılmasında çətinliklər olduqda ingilis dilli versiya tərcümə edilmiş digər versiyalardan üstün tutulmalıdır. Lütfən, nəzərə alın ki, bu sənəd sadəcə qısa xülasə olduğundan, əslində BMK-nın dərc edilmiş siyasətlərinə üstünlük verilməlidir.

Mündəricat

I.	GİRİŞ	3
A.	Mexanizmin icmalı	3
II.	MEXANİZM VASİTƏSİLƏ EKOLOJİ VƏ SOSIAL RİSKLƏRİN İDARƏ EDİLMƏSİNƏ YANAŞMA	4
A.	BMK-nın ekoloji və sosial dayanıqlılığa dair siyasəti.....	5
B.	BMK-nın fəaliyyət standartları (2012).....	5
1.	1-ci fəaliyyət standartı: Ekoloji və sosial risk və təsirlərin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi .	6
2.	2-ci fəaliyyət standartı: Əmək və iş şərtləri.....	9
3.	3-cü fəaliyyət standartı: Ehtiyatlardan səmərəli istifadə və ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısının alınması	9
4.	4-cü fəaliyyət standartı: İcmanın sağlamlığı, təhlükəsizliyi və mühafizəsi	10
5.	5-ci fəaliyyət standartı: Torpaq sahələrinin əldə edilməsi və məcburi köçürülmə	10
6.	6-cı fəaliyyət standartı: Bioloji müxtəlifliyin qorunması və canlı təbii sərvətlərin dayanıqlı idarə edilməsi	12
7.	7-ci fəaliyyət standartı: Yerli əhali	12
8.	8-ci fəaliyyət standartı: Mədəni irs	13
III.	BMK-nın fəaliyyət standartlarına dair təlimat qeydləri.....	14
IV.	DBQ-nun STƏM ilə bağlı təlimatları	14
A.	STƏM ilə bağlı ümumi təlimatlar	15
B.	Su təchizatı və sanitariya sahəsində sağlamlıq, təhlükəsizlik və ətraf mühitlə bağlı təlimatlar (2007).....	15
V.	CİNSİ BƏRABƏRLİK	16
VI.	LAYİHƏNİN HAZIRLANMASI VƏ HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ ZAMANI EvƏS RİSKLƏRİN İDARƏ EDİLMƏSİ	16
A.	Ekoloji və sosial ekspertiza	16
1.	Birbaşa sərmayələr.....	17
B.	Ekoloji və sosial təsnifat	19
C.	Nəzarət.....	19
VII.	İnformasiyaya Çıxış Siyasəti (İÇS).....	19
VIII.	Şikayətlərə baxış proseduru	20
A.	BMK-nın Şikayətlərə baxış mexanizmi.....	20
B.	Uyğunluq üzrə Müşavir/Ombudsman.....	21
	Əlavə 1. Əsas istinad sənədləri	22

I. GİRİŞ

Hazırkı sənəddə YİF və BMK-nın su təchizatı infrastrukturunun dayanıqlılıq imkanlarının genişləndirilməsi mexanizminə (Mexanizm) əsasən icra edilməli olan Ekoloji və Sosial (EvəS) idarəetmə üzrə iş planı (ESİİP) təsvir edilir. ESİİP BMK-nın dayanıqlılıq strukturunun başlıca aspektləri, layihənin lazımı qaydada icrasını yönləndirəcək mövcud ekoloji və sosial idarəetmə siyasətləri və prosedurları, ekoloji və sosial risk və təsirlərin müəyyənləşdirilməsi, BMK-nın fəaliyyət standartlarındakı (FS-ları) hər hansı potensial buraxılmaların qiymətləndirilməsi, habelə Mexanizmin mənfəətindən faydalanan hər bir layihə səviyyəli müəssisə tərəfindən icra edilən layihələr üzərində monitoring və nəzarətin icmalını təmin edir.

A. Mexanizmin icmalı

Mexanizm su təchizatı infrastrukturunun dayanıqlılıq imkanlarının (STİDİ) yaradılmasına proqramlı yanaşma olub, su çatışmazlığı probleminin həll edilməsi, su təchizatı infrastrukturunun iqlim dəyişikliklərinin təsirlərinə qarşı dayanıqlılığının artırılması və istixana qazlarının emissiyasının azaldılmasına yönəldilmişdir. Bu yanaşma əsnasında su təchizatı və sanitariya infrastrukturunun iqlimə təsir nöqtəyi nəzərindən yeni dəyərli aktiv sinfinə çevrilməsi ilə məşqul olan layihələr dəstəklənəcək. Bunun məqsədi hədəf ölkələrdə iqlim dəyişikliklərinə adaptasiya və fəsadların yüngülləşdirilməsi planlarına uyğun olan, eləcə də BMT-nin 3, 6, 7, 13, 14 və 17-ci Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə nail olunmasına fəal dəstək verən STİDİ layihələrinə iqtisadi cəhətdən rəqabət qabiliyyətli və dayanıqlı dövlət və özəl sərmayələrin yatırılmasını yüksəltməkdir. STİDİ layihələrinə sərmayə yatırmaq yüksək miqyas və tiraj potensialı olan özəl kapitalın cəlb edilməsi ilə yaradılmış yeni biznes modellərin səmərəliliyini nümayiş etdirmək üçün imkanlar yaradacaq.

Mexanizmin tətbiqi üçün təxmini hədəf ölkələr: Anqola, Azərbaycan, Banqladeş, Braziliya, Kot-D'İvuar, Misir, Qabon, Hindistan, İndoneziya, Mərakeş, Pakistan, Serbiya və Özbəkistan.

Proqram üzrə fəaliyyətlər iki komponentə əsaslanacaq:

- 1. Özəl kapitallı dövlət müəssisələrinin (ÖKDM) strukturlaşma mexanizmi:** Mexanizm layihənin hazırlanması və müəyyənləşdirilməsi fəaliyyətləri, tranzaksiyalara dair məsləhət fəaliyyətini dəstəkləyəcək, habelə biliklərin ötürülməsi, ideyaların, tərcübələrin və alınmış dərslərin mübadiləsinə kömək edəcək bir qrantdır. Bu, özəl sektora aid iştirakçılarla bazara daha çox layihə çıxarmağa kömək edərək layihənin sistemli hazırlanması və məsləhətçi dəstəklərini təmin edəcək. Bu, layihələrin hazırlanması üçün dövlət vəsaitinin ayrılmaması və geniş miqyaslı su təchizatı layihələrinin planlaşdırılması və hazırlanması üçün müvafiq imkanların olmaması kimi başlıca maneələri aradan qaldırmağa kömək edəcək.
- 2. Birgə maliyyələşmə mexanizmi:** Bu mexanizm münasib su təchizatı layihələri üçün dövlət və özəl sektorlara aid müəssisələrə verilə bilən kredit olub, səmərəliliklə bağlı mühüm boşluqları bağlamağa və başqa əlaqəli çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə kömək edəcək.

Mexanizm əsasında dəstəklənən layihə növlərinə aşağıdakılar daxil olacaq:

1. **Ənənəvi su ehtiyatları:** Kütləvi su təchizatı, su doldurma stansiyaları, boru kəmərləri, su emal zavodları, paylama sistemləri və s.
2. **Tullantı suların emalı:** Kanalizasiya şəbəkələrinin tikintisi/bərpası, tullantı suların emalı zavodu və s.
3. **Qeyri-ənənəvi su ehtiyatları:** tullantı sulardan təkrar istifadə, suyun şirinləşdirilməsi və s.
4. **Qeyri-gəlirli su həcmnin azaldılması:** Fiziki və ticari itkilərin azaldılması ilə bağlı layihələr:

II. MEXANİZM VASİTƏSİLƏ EKOLOJİ VƏ SOSIAL RİSKLƏRİN İDARƏ EDİLMƏSİNƏ YANAŞMA

ESİİP (a) Ekoloji və Sosial dayanıqlılıq siyasəti, (b) Səkkiz fəaliyyət standartı, (c) BMK-nın İnformasiyaya çıxış siyasətini (İÇS) ehtiva edən dayanıqlılıq üzrə iş planından, müvafiq Təlimat qeydlərindən, müsbət təcrübəyə dair qeydlərdən və müştərilərinə EvS siyasətlərlə bağlı kömək etmək üçün BMK tərəfindən hazırlanmış digər materiallardan; Dünya Bankı Qrupunun (DBQ) Sağlamlıq, Təhlükəsizlik və Ətraf mühit (STƏM) Təlimatlarından; UMO (Uyğunluq üzrə Müşavir/Ombudsman) siyasətindən; və digər müvafiq sənədlərdən (bax: Əlavə 1) ibarət olmalıdır.

ESİİP-nin məqsədi Mexanizm vasitəsilə maliyyələşdiriləcək layihələrdən irəli gələn ekoloji və sosial riskləri və təsirləri qiymətləndirmək və azaltmaqdır.

BMK-nın dayanıqlılıq üzrə iş planı BMK-nın risklərin idarə edilməsinə yanaşmasının ayrılmaz hissəsi olub, Korporasiyanın dayanıqlı inkişafa dair strateji öhdəliyini ifadə edir. Dayanıqlılıq üzrə iş planı BMK-nın Ekoloji və Sosial dayanıqlılığa dair siyasəti və Fəaliyyət standartlarından, həmçinin BMK-nın İnformasiyaya çıxış siyasətindən ibarətdir. Ekoloji və Sosial dayanıqlılığa dair siyasətdə BMK-nın ekoloji və sosial dayanıqlılıqla bağlı öhdəlikləri, vəzifələri və məsuliyyətləri təsvir edilir. BMK-nın İnformasiyaya çıxış siyasətində BMK-nın əməliyyatlarında şəffaflıq və müvafiq idarəetmənin təmin edilməsi öhdəliyi əks etdirilir və Korporasiyanın sərmayə və məsləhət xidmətlərinə dair məlumatları açıqlamaq üçün institusional öhdəlikləri vurğulanır. Fəaliyyət standartları müştərilərə doğru yönəldilmiş olub, risk və təsirləri müəyyənləşdirmək istiqamətində bələdçilik edir və maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi və müştərinin layihə səviyyəli fəaliyyətlərlə bağlı öhdəliklərinin açıqlanması daxil olmaqla, biznes fəaliyyətinin dayanıqlı şəkildə aparılmasının bir yolu kimi risk və təsirlərin qarşısını almağa, onları azaltmağa və idarə etməyə kömək olaraq hazırlanmışdır. BMK Korporasiyanın ümumi inkişaf məqsədlərinə nail olmaq üçün biznes fəaliyyətini yönləndirmək məqsədilə digər strategiyalar, siyasətlər və təşəbbüslərlə yanaşı Dayanıqlılıq üzrə iş planından istifadə edir.²

Fəaliyyət standartları xüsusilə BMK-nın sərmayə yatırdığı və məsləhətlər verdiyi müştərilərinə risk və nəticə əsaslı yanaşma yolu ilə ekoloji və sosial göstəricilərini idarə etmək və yaxşılaşdırmağa kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Fəaliyyətin xarakteri və miqyasına, habelə ekoloji və sosial risk və/yaxud təsirlərin səviyyəsinə müvafiq olan vasitələrlə arzu olunan nəticələrə nail olmaqda müştərilərə kömək etmək üçün bu arzu olunan nəticələr, o cümlədən konkret tələblər hər Fəaliyyət standartının məqsədində təsvir edilmişdir. İşçilər, icmalar və ətraf mühitə qarşı mənfi təsirlərin proqnozlaşdırılması və qarşısının alınması yaxud bu mümkün olmadıqda, minimallaşdırılması və təsirlər qalmış olduqda isə müvafiq qaydada risklərin qarşılınması/kompensasiya edilməsi üçün fəsadların yüngülləşdirilməsi

² [BMK-nın dayanıqlılıq üzrə iş planı \(worldbank.org\)](http://worldbank.org)

iyerarxiyasının tətbiqi bu tələblərin mərkəzində tutulur.³ Razılaşdırılmış məsləhət fəaliyyəti çərçivəsində bütün məsləhət və təlimlər Fəaliyyət standartlarına uyğun təmin ediləcək.

Bu sənəd ESİİP-nin müxtəlif seqmentlərinin xülasəsi olsa da, BMK layihələrinə tətbiq olunan siyasət və standartların tamamına baxmaq üçün ESİİP-nin tərkib hissələrinin tam mətninə və əlaqədar sənədlərə istinad edilməlidir. Lütfən, [Siyasətlər və standartlar \(ifc.org\)](http://www.ifc.org) linki ilə keçərək bu sənədlərə nəzər salın.

Bu proqram bir neçə ölkəni və bir neçə illik müddəti ehtiva etdiyi üçün yalnız hər komponent əsasında layihələr seçildikdə spesifik ekoloji və sosial risklər və təsirlər məlum olacaq. Buna baxmayaraq, BMK EvəS məsələlərinin yoxlanılması və nəzarətinə dair təfərrüatlı və etibarlı prosedurlar hazırlamışdır və layihə ilə bağlı konkret ekoloji və sosial risk və təsirlərin, o cümlədən risklər, təsir və fəsadların yüngülləşdirilməsinə dair cinsi fərqlərin nəzərə alınması daxil olmaqla, fəsadların yüngülləşdirilməsi üzrə müvafiq tədbirlərin qiymətləndirilməsi zamanı bu prosedurlar tətbiq ediləcəkdir. Layihə səviyyəsində ekoloji və sosial risklər və təsirlər lazımi yoxlama mərhələsində müəyyən ediləcək və sərmayə müddəti ərzində monitoring ediləcək.

A. BMK-nin ekoloji və sosial dayanıqlılığa dair siyasəti⁴

Burada BMK-nin dayanıqlılıq üzrə öhdəlikləri, vəzifələri və məsuliyyətləri, ortaqlarla əməkdaşlığı və idarəetmə və açıqlama ilə bağlı xüsusi təşəbbüsləri təsvir edilir.

BMK əməkdaşları və müştərilərinə kömək etmək naminə bu Siyasətdən əlavə aşağıdakılar daxil olmaqla, digər materiallara da istinad edir:

- BMK-nin məlumatın açıqlanmasına dair institusional tələblərini təfərrüatları ilə göstərən İnformasiyaya çıxış siyasəti;
- BMK-nin fəaliyyət standartları;
- BMK-nin fəaliyyət standartlarına dair təlimat qeydləri Fəaliyyət standartlarını müşayiət edən sənədlər olub, Fəaliyyət standartlarında (o cümlədən istinad materiallarında) göstərilən tələblər üçün faydalı təlimatlar, eləcə də biznes fəaliyyətinin və inkişaf nəticələrinin yaxşılaşdırılması üçün dayanıqlı təcrübələri ehtiva edir;
- Dünya Bankı Qrupunun sektor və sənaye təcrübələri və performans səviyyələrinə aid Sağlamlıq, Təhlükəsizlik və Ətraf mühitə dair Təlimatları Fəaliyyət standartlarına uyğundur; və
- Müsbət təcrübəyə dair qeydlər, məlumat kitabçaları və Qabaqcıl Beynəlxalq Sənaye Təcrübələri və bu təcrübələrə dair istinad məlumatının nümunələrini təmin edən başqa materiallar.

B. BMK-nin fəaliyyət standartları (2012)

Fəaliyyət standartları BMK-nin sərmayə yatırdığı və məsləhətlər verdiyi müştərilərinə risk və nəticə əsaslı yanaşma yolu ilə ekoloji və sosial göstəricilərini idarə etmək və yaxşılaşdırmağa kömək edir. Fəaliyyətin xarakteri və miqyasına, habelə ekoloji və sosial risk və/yaxud təsirlərin səviyyəsinə müvafiq olan vasitələrlə

³ <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/publications-policy-sustainability-2012>

⁴ <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/publications-policy-sustainability-2012>

arzu olunan nəticələrə nail olmaqda müştərilərə kömək etmək üçün bu arzu olunan nəticələr, o cümlədən konkret tələblər hər Fəaliyyət standartının məqsədində təsvir edilmişdir. İşçilər, icmalar və ətraf mühitə qarşı mənfi təsirlərin proqnozlaşdırılması və qarşısının alınması yaxud bu mümkün olmadıqda, minimallaşdırılması və təsirlər qalmış olduqda isə müvafiq qaydada risklərin qarşılınması/kompensasiya edilməsi üçün fəsadların yüngülləşdirilməsi iyerarxiyasının tətbiqi bu tələblərin mərkəzində tutulur. BMK inanır ki, Fəaliyyət standartları hər şeydən əlavə müştərilərin əməliyyatlarının ümumi dayanıqlılığını artırma bilməsi, bizneslərini inkişaf etdirmək üçün yeni imkanların müəyyən edilməsi və bazarda rəqabət üstünlüklərinin yaradılması üçün əsaslı təməli təmin edir. Ekoloji və sosial risk və təsirlərin Fəaliyyət standartlarına uyğun şəkildə idarə edilməsi müştərinin məsuliyyəti olsa da, BMK yoxlama, monitoring və nəzarət tədbirləri vasitəsilə maliyyələşdirdiyi biznes fəaliyyətinin Fəaliyyət standartlarının tələblərinə əsasən icra edildiyindən əmin olmağa çalışır. Nəticədə BMK-nın təklif edilən biznes fəaliyyət üzərində keçirdiyi ekoloji və sosial yoxlamaların nəticəsi təsdiq prosesinin mühüm amili olub, BMK tərəfindən maliyyələşdirmənin ekoloji və sosial şərtlərinin əhatə dairəsini müəyyən edəcək. Bu Siyasətə sadıq qalmaqla BMK (i) hərəkətləri və qərar qəbulu prosesinin proqnozlaşdırıla bilənliyi, şəffaflığı və etibarlılığını artırmağa; (ii) müştərilərə ekoloji və sosial risk və təsirlərini idarə edərək performanslarını yaxşılaşdırmaqda kömək etməyə; və (iii) yerində müsbət inkişaf nəticələrini genişləndirməyə çalışır.⁵

Səkkiz Fəaliyyət standartı birlikdə müştərinin BMK sərmayəsi dövründə cavab verməli olduğu standartları təşkil edir:

1. 1-ci fəaliyyət standartı: Ekoloji və sosial risk və təsirlərin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi

1-ci fəaliyyət standartı ekoloji və sosial risk və təsirləri olan bütün layihələrə tətbiq edilir. Layihənin şərtlərindən asılı olaraq başqa Fəaliyyət standartları da tətbiq edilə bilər. Fəaliyyət standartları birlikdə oxunmalı və lazım gəldikdə onlara çarpaz qaydada istinad edilməlidir. Hər paraqrafda qeyd edilən konkret məhdudiyyətlərdə xüsusilə qeyd edilmədiyi halda, hər Fəaliyyət standartının tələblər bölməsi layihə əsasında maliyyələşdirilən bütün fəaliyyətlərə şamil edilir. Maliyyələşmə mənbəyindən asılı olmayaraq, müştərilərə layihə çərçivəsində olan bütün fəaliyyətlərə 1-ci fəaliyyət standartına əsasən hazırlanmış ESİS-ni tətbiq etmək tövsiyə edilir. İqlim dəyişikliyi, cinsi bərabərlik, insan hüquqları və su təchizatı kimi bir sıra kəşif mövzular bir çox Fəaliyyət standartında ünvanlandırılır.

1-ci fəaliyyət standartında (i) layihələrin ekoloji və sosial təsirlərinin, risklərinin və imkanlarının müəyyən edilməsi üçün inteqrasiya olunmuş qiymətləndirmə keçirilməsinin;

(ii) layihə ilə bağlı məlumatların açıqlanması və onlara birbaşa təsir edən məsələlər üzrə yerli icmalarda məsləhətləşmələr vasitəsilə ictimaiyyətin effektiv iştirakının; və (iii) layihənin müddəti ərzində müştərinin ekoloji və sosial fəaliyyətinin idarə edilməsinin mühümlüyü vurğulanır. 1-ci fəaliyyət standartı ekoloji və sosial risk və təsirləri olan bütün layihələrə tətbiq edilir. Layihənin şərtlərindən asılı olaraq başqa Fəaliyyət standartları da tətbiq edilə bilər. Müştərilər Fəaliyyət standartlarının tələblərinə cavab verməklə yanaşı, qüvvədə olan yerli qanunlara, o cümlədən beynəlxalq qanun çərçivəsində ev sahibi ölkənin öhdəliklərini idarə edən qanunlara riayət etməlidir.

⁵ BMK-nın dayanıqlılıq siyasəti (2012)

Layihə müddəti ərzində ekoloji və sosial fəaliyyətin idarə edilməsinin mühümlüyü 1-ci fəaliyyət standartında vurğulanır. Səmərəli Ekoloji və Sosial İdarəetmə Sistemi (ESİS) rəhbərlik tərəfindən başladılan və dəstəklənən dinamik və davamlı proses olub, müştəri, onun əməkdaşları, layihənin birbaşa təsir etdiyi yerli icmalar (Zərər çəkmiş icmalar) və müvafiq olduqda başqa maraqlı tərəflər arasındakı münasibətləri ehtiva edir. “Planlaşdır, icra et, yoxla və hərəkətə keç” prinsipi ilə yaradılmış biznes idarəetmə prosesinin elementlərinə əsaslanan ESİS ekoloji və sosial risklərin idarə edilməsinə metodoloji yanaşmanın tətbiq olunmasına səbəb olur. Layihənin növü və miqyasına uyğun müsbət ESİS möhkəm və dayanıqlı ekoloji və sosial fəaliyyəti təşviq edir və təkmilləşdirilmiş maliyyə, sosial və ekoloji nəticələrə səbəb ola bilər.

1-ci FS-nın məqsədləri: (i) layihənin ekoloji və sosial risk və təsirlərini müəyyən etmək və qiymətləndirmək; (ii) əməkdaşlar, Zərər çəkmiş icmalar və ətraf mühitə qarşı mənfi təsirləri proqnozlaşdırmaq və qarşısını almaq yaxud bu mümkün olmadıqda, minimallaşdırmaq və təsirlər qalmış olduqda isə müvafiq qaydada risklərin qarşılınması/kompensasiya edilməsi üçün fəsadları yüngülləşdirmə iyerarxiyasını tətbiq etmək; (iii) idarəetmə sistemindən səmərəli şəkildə istifadə etməklə müştərilərin təkmilləşdirilmiş ekoloji və sosial fəaliyyətini təşviq etmək; (iv) Zərər çəkmiş icmaların şikayətlərinin və başqa əlaqəli şəxslərlə kənar müraciətlərin cavablandırılmasını və müvafiq şəkildə idarə edilməsini təmin etmək; (v) layihə dövrü ərzində Zərər çəkmiş icmalarla onlara potensial təsiri olan bilən məsələlərlə bağlı müvafiq əlaqələrin qurulması yollarını təşviq və təmin etmək və müvafiq ekoloji və sosial məlumatların açıqlanması və yayılmasından əmin olmaq.

Müştəri ekoloji və sosial məqsəd və prinsipləri müəyyən edən və etibarlı ekoloji və sosial fəaliyyətə nail olmaq üçün layihə təlimatı kimi istifadə edilən ümumi siyasət yaradacaq. Siyasət ekoloji və sosial qiymətləndirmə və idarəetmə prosesi üçün iş planını ehtiva edir və layihənin (və ya müvafiq olduqda, biznes fəaliyyətin) icra edildiyi yurisdiksiyada qüvvədə olan qanun və qaydalara, o cümlədən ev sahibi ölkənin beynəlxalq qanuna əsaslanan öhdəliklərinin icrasını tənzimləyən qanunlara cavab verəcəyini təsdiqləyir.

a) Layihə səviyyəsində maraqlı tərəflərlə qarşılıqlı münasibətlər⁶

Maraqlı tərəflər layihədən birbaşa və ya dolaylı zərər çəkmiş şəxslər və ya qruplar, o cümlədən layihədə maraqları ola bilən və/və ya layihənin nəticəsinə müsbət yaxud mənfi təsir edə bilmə imkanı olan şəxslərdir. Maraqlı tərəflərə layihədən zərər çəkmiş yerli icmalar və ya fərdlər, həmçinin onların rəsmi və qeyri-rəsmi nümayəndələri, milli və ya yerli dövlət orqanları, siyasətçilər, din xadimləri, mülki cəmiyyət təşkilatları və xüsusi maraqları olan qruplar, elmi institutlar və ya başqa bizneslər də daxil ola bilər.

Bu fərdlər və ya qrupların hər birinin layihədə və ya sərmayədə olan “payı” fərqli olacaq. Məsələn, layihənin potensial ekoloji və ya sosial mənfi təsirinə birbaşa məruz qalmış insanlar ola bilər. Digərləri ümumiyyətlə başqa ölkədə yaşamalarına baxmayaraq, öz narahatlıqlarını və ya təkliflərini layihəni icra edən şirkətə bildirmək istəyə bilər. Bundan əlavə dövlətin tənzimləyici orqanları, siyasi və ya dini liderlər və yerli icmada fəallıq nümayiş etdirən başqa şəxslər kimi layihəyə ciddi təsir göstərə bilən şəxslər var. Həmçinin elə maraqlı tərəflər də var ki, öz bilik və ya nüfuzları sayəsində (məsələn, vasitəçilik münasibətlərində dürüst broker kimi çıxış edərək) layihəyə müsbət töhfə verə bilər.

⁶ Ətraflı məlumat almaq üçün maraqlı tərəflərlə qarşılıqlı münasibətlər bölməsinə baxın: Ümumi bazarlarda fəaliyyət göstərən şirkətlər üçün müsbət təcrübəyə dair məlumat kitabçası aşağıdakı keçiddən əldə edilə bilər: <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgrt/ifc-stakeholderengagement1.pdf>

Maraqlı tərəflərlə qarşılıqlı münasibətlər layihənin müddəti ərzində bir sıra fəaliyyətləri və qarşılıqlı əlaqələri əhatə edən çatır termindir. Bunlar səkkiz komponentə ayrıla bilər:

- Maraqlı tərəflərin müəyyən edilməsi və təhlili
- Məlumatların açıqlanması
- Maraqlı tərəflər üçün məsləhətlər
- Danışqlar və ortaqlıq əlaqələri
- Şikayətlərin idarə edilməsi
- Maraqlı tərəflərin layihə üzrə monitorinqə cəlb edilməsi
- Maraqlı tərəflərə hesabat verilməsi
- İdarəetmə funksiyaları

b) Layihə səviyyəsində şikayət mexanizmi⁷

Şikayət mexanizmləri Sosial və ekoloji dayanıqlılıqla bağlı Siyasət və Fəaliyyət standartlarına əsasən BMK-nın icmanın müştərilərlə münasibətlərinə dair tələblərə yönəlmiş yanaşmasıdır. Yeni layihə və ya şirkətin mövcud əməliyyatlarının ətraf icmalara qarşı mövcud risk və mənfi təsirlərlə müşayiət olacağı proqnozlaşdırıldıqda, müştəridən zərər çəkmiş icmaların müştərinin ekoloji və sosial fəaliyyəti ilə bağlı narahatlıqları və şikayətlərini dinləmək və cavablandırmaq üçün şikayətlərə baxış mexanizmi yaratmaq tələb ediləcək. Şikayətlərə baxış mexanizmi əsasında layihə ilə bağlı risklər və mənfi təsirlər uyğunlaşdırılmalı, problemlər operativ qaydada həll edilməli, mədəni cəhətdən müvafiq olan və zərər çəkmiş icmaların hər birinin heç bir xərc və ya cəza ilə qarşılaşmadan asanlıqla istifadə edə biləcəyi anlaşılmalı və şəffaf proses olmalıdır. Mexanizm hüquqi və inzibati vasitələrə çıxışa mane olmamalıdır. İcmalarla qarşılıqlı əlaqə prosesi əsnasında müştəri zərər çəkmiş icmaları mexanizm barədə məlumatlandıracaq (1-ci FS, paragraf 23).

Şikayətlərə baxış mexanizmi vasitəsilə icmanın BMK-nın fəaliyyət standartları ilə ehtiva edilən bir çox problemləri həll edilə bilməlidir. Təhlükəsizlik işçiləri (4-cü FS, paragraf 13), torpağın alınması (5-ci FS, paragraf 10) və yerli əhaliyə mənfi təsirlərlə (7-ci FS, paragraf 9) bağlı zərər çəkmiş icmalar üçün şikayətlərə baxış mexanizminin tələbləri açıq şəkildə ifadə edilmişdir. Əlavə təlimatlar müvafiq Təlimat qeydlərində verilmişdir. BMK-nın müştəri şirkətlərindən layihənin riskləri və mənfi təsirləri çərçivəsində şikayətlərə baxış mexanizmi hazırlamaq tələb ediləcək. İcmalara dəyən zərər layihənin sosial və ekoloji qiymətləndirmə proseduru çərçivəsində qiymətləndiriləcək.

Qiymətləndirmənin nəticəsinə əsasən BMK-nın layihə sponsorlarından sosial və ekoloji idarəetmə prosesi və icma ilə qarşılıqlı münasibətlərini inkişaf etdirmək və ya təkmilləşdirmək və fəaliyyət planlarına müvafiq tədbirləri daxil etmək tələb edilə bilər. Buna baxmayaraq, qiymətləndirmə prosesi zamanı layihə dövrü ərzində yaranan problemlərin hər birini proqnozlaşdırmaq və qarşısını almaq mümkün deyil. İlk geniş sosial və ekoloji qiymətləndirmə gələcəkdə şikayətlərin yaranma ehtimalını və həcmi azaltmağa kömək etsə də, bu cür şikayətlərə baxış mexanizminə olan ehtiyac hər zaman mövcud olacaq. BMK şikayətlərə baxış mexanizmini bütün müştərilər üçün maraqlı tərəflərlə qarşılıqlı əlaqələrin mərhələlərindən biri olaraq görür. Şikayətlərə baxış mexanizmləri maraqlı tərəflərlə başqa qarşılıqlı əlaqə formaları üçün

⁷ Ətraflı məlumat almaq üçün aşağıdakı linklə keçərək Layihədən zərər çəkmiş icmaların şikayətlərinin ünvanlandırılmasına dair müsbət təcrübə qeydinə baxın:

<https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgrt/ifc-grievance-mechanisms.pdf>.

məlumatlandırma və tamamlama kimi çıxış etsə də, onları əvəz etmir. Həmçinin maraqlı tərəflərin müəyyən və təhlil edilməsi, məlumatların açıqlanması, maraqlı tərəflər üçün məsləhətlər, danışıqlar və ortaqlıqlar, maraqlı tərəflərin layihənin monitorinqi prosesinə cəlb edilməsi və maraqlı tərəflərə hesabat verilməsi də maraqlı tərəflərlə qarşılıqlı əlaqələrə daxil ola bilər.

1-ci Fəaliyyət standartının tam mətni və əlaqədar icra ehtiyatlarına aşağıdakı keçidlə çıxmaq mümkündür: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-1>

2. 2-ci fəaliyyət standartı: Əmək və iş şərtləri

2-ci fəaliyyət standartına əsasən iş yerlərinin yaradılması və gəlir əldə edilməsi vasitəsilə iqtisadi artıma nail olmaq işçilərin əsas hüquqlarının müdafiəsi ilə müşayiət olunmalıdır. İstənilən biznes üçün işçi qüvvəsi dəyərli aktivdir və etibarlı işçi-rəhbərlik münasibətləri şirkətin dayanıqlılığının başlıca hissəsidir. Etibarlı işçi-rəhbərlik münasibətlərini qura və qoruya bilməmək işçinin işinə sadıqlıyı və bağlılığını sarsıda və beləliklə layihənin uğurunu təhlükə altına ala bilər. Və əksinə işçilər və rəhbərlik arasında konstruktiv münasibətlərin qurulması, əməkdaşlarla ədalətli davranış və onlar üçün təhlükəsiz və sağlam iş şəraitinin yaradılması ilə müştərilər fəaliyyətlərində səmərəliliyin və məhsuldarlığın artması kimi mühüm faydalar əldə edə bilər. Bu Fəaliyyət standartında qeyd edilən tələblər qismən Beynəlxalq Əmək Təşkilatı (BƏT) və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT) daxil olmaqla, bir sıra beynəlxalq konvensiya və alətlərə əsaslanır. 2-ci FS-nin məqsədləri: i) işçilərlə ədalətli rəftar edilməsi, ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi və bərabər imkanların yaradılmasını təşviq etmək. (ii) işçi-rəhbərlik münasibətlərini qurmaq, qorumaq və təkmilləşdirmək. (iii) məşğulluq və əməklə bağlı yerli qanunlara riayət olunmasını təşviq etmək. (iv) uşaqlar, mühacirlər, üçüncü tərəflər tərəfindən cəlb edilən işçilər və müştərinin təchizat zəncirindəki işçilər kimi həssas kateqoriyaya aid şəxslər daxil olmaqla, işçiləri qorumaq. (v) təhlükəsiz və sağlam iş şəraitini təşviq etmək və işçilərin sağlamlığını qorumaq. (vi) məcburi əməyin tətbiqinə yol verməmək.

2-ci fəaliyyət standartının tam mətni və əlaqədar icra ehtiyatlarına aşağıdakı keçidlə çıxmaq mümkündür: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-2>

3. 3-cü fəaliyyət standartı: Ehtiyatlardan səmərəli istifadə və ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısının alınması

3-cü fəaliyyət standartına əsasən yüksək iqtisadi fəallıq və urbanizasiya çox vaxt hava, su və torpaqda çirklənmə səviyyəsinin artmasına və tükənən mənbələrdən yerli, regional və qlobal səviyyələrdə insanlar və ətraf mühitə ziyan verəcək şəkildə istifadə edilməsinə səbəb olur. Həmçinin atmosferdəki istixana qazlarının (İQ) cari və proqnozlaşdırılan konsentrasiyasının ictimai səhiyyə və indiki və gələcək nəsillərin rifahı üçün təhlükəli həddə olmasına dair ümumi rəylər bütün dünya üzrə artmaqdadır. Eyni zamanda demək olar ki, dünyanın hər yerində ehtiyatlardan daha səmərəli və effektiv şəkildə istifadə imkanları, habelə çirklənmənin və İQ-nın emissiyasının qarşısının alınması və fəsadların yüngülləşdirilməsi texnologiyaları və təcrübələrinə çıxış daha asan və rahat hal almışdır. Bunlar çox vaxt keyfiyyət və məhsuldarlığın artırılması üçün istifadə edilənlərə bənzər olub, ümumilikdə sənaye, kənd təsərrüfatı və xidmət sektorundakı bir çox şirkətlərə yaxşı tanış olan metodların davamlı təkmilləşdirilməsi ilə icra edilir. Bu Fəaliyyət standartında ehtiyatların səmərəliliyi və ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısının alınmasına layihə səviyyəli yanaşma və beynəlxalq səviyyədə tətbiq edilən texnologiya və təcrübələrə uyğun nəzarət vurğulanır. Bundan əlavə bu Fəaliyyət standartında ticari mühitdə mövcud bilik və ehtiyatlara əsaslanan layihə çərçivəsində mümkün olan dərəcədə özəl sektora aid şirkətlərin bu texnologiya və təcrübələri mənimsəmə qabiliyyəti dəstəklənir.

3-cü FS-nın məqsədləri: (i) layihə fəaliyyətləri nəticəsində ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısını almaq və ya minimuma endirməklə insan sağlamlığına və ətraf mühitə mənfi təsirlərin qarşısını almaq və ya minimuma endirmək. (ii) enerji və su daxil olmaqla ehtiyatlardan daha dayanıqlı istifadəni təşviq etmək. (iii) layihə ilə bağlı istixana qazlarının emissiyasını azaltmaq.

3-cü Fəaliyyət standartının tam mətni və əlaqədar icra ehtiyatlarına aşağıdakı keçidlə çıxmaq mümkündür: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-3>

4. 4-cü fəaliyyət standartı: İcmanın sağlamlığı, təhlükəsizliyi və mühafizəsi

4-ci fəaliyyət standartına əsasən layihəyə dair fəaliyyətlər, avadanlıq və infrastruktur icmanın risk və təsirlərə məruz qalma təhlükəsini artırır. Bundan əlavə artıq iqlim dəyişikliyinə təsirinə məruz qalmış icmalar da layihə fəaliyyəti səbəbindən təsirin sürətlənməsi və/yaxud intensivləşməsi ilə qarşılaşa bilər. İctimaiyyətin sağlamlığı, təhlükəsizliyi və mühafizəsinin təmin edilməsində dövlət orqanlarının rolunu qəbul etməklə yanaşı, bu Fəaliyyət standartında müştərinin layihə fəaliyyətləri nəticəsində icmanın (xüsusilə həssas qruplara diqqət yetirilməklə) sağlamlığı, təhlükəsizliyi və mühafizəsi ilə bağlı yarana biləcək risklərin və təsirlərin qarşısını almaq və ya minimuma endirmək öhdəliyi təsvir edilir.

Münaqişə olan və ya münaqişəsonrası ərazilərdə bu Fəaliyyət standartında təsvir edilən risk və təsirlərin səviyyəsi daha yüksək ola bilər. Gələcək münaqişələrə səbəb ola biləcəyi üçün layihənin artıq yetərincə həssas olan yerli vəziyyəti daha da gərginləşdirə biləcəyi və qit yerli ehtiyatları təhlükə altına qoya biləcəyi riskləri nəzərdən qaçıрмаq olmaz.

4-cü FS-nın məqsədləri: (i) layihə müddətində Zərər çəkmiş icmanın sağlamlığı və təhlükəsizliyinə həm adi, həm də qeyri-standart şəraitdə mənfi təsirləri proqnozlaşdırmaq və qarşısını almaq. (ii) əməkdaşlar və əmlakın mühafizəsinin müvafiq insan hüquqları prinsiplinə uyğun olaraq və Zərər çəkmiş icmalar üçün risklərin qarşısını alan və ya minimuma endirən şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmək.

4-cü Fəaliyyət standartının tam mətni və əlaqədar icra ehtiyatlarına aşağıdakı keçidlə çıxmaq mümkündür: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-4>

5. 5-ci fəaliyyət standartı: Torpaq sahələrinin əldə edilməsi və məcburi köçürülmə

5-ci fəaliyyət standartına əsasən layihə ilə bağlı torpaqların alınması və torpaqdan istifadənin məhdudlaşdırılmasının bu torpaqdan istifadə edən icmalar və insanlara ciddi mənfi təsirləri ola bilər. Məcburi köçürmə dedikdə, həm fiziki yerdəyişmə (sığınacaqın yerinin dəyişdirilməsi və ya itirilməsi), həm də layihə ilə əlaqədar torpaqların alınması və/və ya torpaqdan istifadə məhdudiyyətləri nəticəsində iqtisadi yerdəyişməni (gəlir mənbələrinin və ya digər yaşayış vasitələrinin itirilməsinə səbəb olan aktivlərin və ya aktivlərə çıxışın itirilməsi) nəzərdə tutulur. Zərər çəkmiş şəxslər və ya icmaların fiziki və ya iqtisadi yerdəyişmə ilə nəticələnən torpaq alınmasına və ya torpaqdan istifadə məhdudiyyətlərinə etiraz etmək hüququ olmadıqda köçürülmə məcburi hesab edilir. Bu vəziyyət aşağıdakı hallarda baş verir: (i) torpaqdan istifadənin hüququnun qanuni müsadirəsi yaxud torpaqdan istifadənin müvəqqəti və ya həmişəlik məhdudlaşdırılması və (ii) alıcının torpağı müsadirə edə biləcəyi danışıqlar yolu ilə məsələnin həll edilməsi

yaxud satıcı ilə danışıqların nəticəsi uğursuz olduqda, torpaqdan istifadəyə qanuni məhdudiyətlər qoyması.

Lazımı qaydada idarə edilmədikdə məcburi köçürülmə uzun müddətli çətinliklər və Zərər çəkmiş icmalar və insanların yoxsullaşmasına, habelə yerdəyişmə yerlərində ekoloji ziyan və sosial-iqtisadi mənfi təsirlərə səbəb ola bilər. Bu səbəblərdən məcburi köçürülməyə yol verilməməlidir. Lakin məcburi köçürülmə qaçılmaz olduqda, bu hallar minimallaşdırılmalı və yerdəyişməyə uğramış insanlara və ev sahibi icmalara qarşı mənfi təsirlərin yüngülləşdirilməsi üçün müvafiq tədbirlər diqqətlə planlaşdırılmalı və tətbiq edilməlidir. Çox vaxt dövlət torpağın alınması və köçürülmə prosesində, o cümlədən təzminatın müəyyən edilməsində mərkəzi rol oynayır və bu səbəbdən əksər hallarda mühüm üçüncü tərəf kimi çıxış edir. Təcrübə göstərir ki, müştərinin köçürülmə prosesinə birbaşa cəlb edilməsi bu prosesin daha sərfəli, səmərəli və vaxtında keçirilməsi, həmçinin köçürülmədən zərər çəkmiş şəxslərin yaşayışının yaxşılaşdırılmasına innovativ yanaşmaların tətbiq edilməsi ilə nəticələnə bilər.

Müsadirənin qarşısını almaq və məcburi köçürülmə prosesində dövlət orqanlarının gücündən istifadə ehtiyacını aradan qaldırmaq naminə müştərilərə satıcının razılığı olmadan belə torpağı almaq üçün qanuni hüquqları olduqda belə, bu Fəaliyyət standartının tələblərinə əsasən danışıqlar yolu ilə razılıq əldə etmək məqsədilə görüş keçirmək tövsiyə edilir.

5-ci FS-nin məqsədləri: (i) yerdəyişməyə yol verməmək və bu mümkün olmadıqda, alternativ layihə planlarının tətbiqi ilə yerdəyişmə hallarını minimallaşdırmaq. (ii) məcburi köçürülməyə yol verməmək. (iii) (i) aktivlərin itkisi üçün əvəzə dəyərli təzminatın ödənilməsi və (ii) köçürmə işlərinin müvafiq açıqlama, məsləhətləşmə və zərər çəkmiş tərəflərin məlumatlı iştirakı ilə icra edilməsi yolu ilə torpağın alınması və ya torpaqdan istifadə məhdudiyətlərinin mənfi sosial və iqtisadi təsirlərini proqnozlaşdırmaq və qarşısını almaq və ya qarşısını almaq mümkün olmadıqda, minimuma endirmək.

(iv) köçürülən insanların dolanışıq yolları və həyat standartlarını yaxşılaşdırmaq və ya bərpa etmək. (v) köçürülmə yerlərində istifadə hüququ ilə adekvat mənzillə təmin olunmaqla, fiziki yerdəyişməyə uğrayan şəxslər arasında yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması.

a) Köçürməyə dair struktur

Fiziki və/yaxud iqtisadi yerdəyişmə potensialı olan layihə ilə bağlı torpağın əldə edilməsi və ya torpaqdan istifadənin məhdudlaşdırılmasının dəqiq xarakteri və ya miqyası layihənin hazırlanması mərhələsində məlum olmasa da, müştəri bu Fəaliyyət standartına uyğun ümumi prinsipləri vurğulayan Köçürülmə və/yaxud Yaşayış şəraitinin bərpası üzrə iş planı hazırlayacaq. Layihənin fərdi komponentləri müəyyən edildikdə və lazımı məlumat əldə edildikdə, bu iş planı [5-ci FS-nin] 19 və 25-ci paragraflarına əsasən xüsusi Köçürülmə prosesi planı və ya Yaşayış şəraitinin bərpası plan və prosedurlarına ayrılacaq.

5-ci fəaliyyət standartının tam mətni və əlaqədar icra ehtiyatlarına aşağıdakı keçidlə çıxmaq mümkündür: [://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-5](http://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-5)

Təfərrüatlı təlimatlara aşağıdan baxa bilərsiniz:

- BMK-nın (2023) müsbət təcrübə üzrə məlumat kitabçası – Torpaq sahələrinin əldə edilməsi və məcburi köçürülmə - <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2023/ifc-handbook-for-land-acquisition-and-involuntary-resettlement.pdf>

- 5-ci fəaliyyət standartı üçün BMK-nın (2012) təlimat qeydi [2012-ifc-ps-guidance-note-5-en.pdf](https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-ps-guidance-note-5-en.pdf)

6. 6-cı fəaliyyət standartı: Bioloji müxtəlifliyin qorunması və canlı təbii sərvətlərin dayanıqlı idarə edilməsi

6-cı Fəaliyyət standartına əsasən bioloji müxtəlifliyin qorunması və saxlanılması, ekosistem xidmətlərinin tətbiq edilməsi və canlı təbii sərvətlərin dayanıqlı şəkildə idarə edilməsi dayanıqlı inkişafın bünövrəsini təşkil edir. Bu Fəaliyyət standartında müəyyən edilmiş tələblər bioloji müxtəlifliyi “digərləri ilə yanaşı yerüstü, dəniz və digər su ekosistemləri və bir hissəsi olduqları ekoloji komplekslər daxil olmaqla, bütün mənbələrdən olan canlı orqanizmlər arasındakı müxtəliflik (buraya növlər daxilində, növlər arasında və ekosistemlərdə olan müxtəliflik daxildir) kimi müəyyən edən Bioloji Müxtəliflik haqqında Konvensiya tərəfindən təyin edilmişdir. Ekosistem xidmətləri fiziki və hüquqi şəxslərin ekosistemlərdən aldığı faydalardır. Ekosistem xidmətləri dörd növə ayrılır: (i) insanların ekosistemlərdən əldə etdiyi məhsullar olan təminat xidmətləri; (ii) insanların ekosistem proseslərinin tənzimlənməsindən əldə etdiyi faydalar olan tənzimləmə xidmətləri; (iii) insanların ekosistemlərdən əldə etdiyi qeyri-maddi faydalar olan mədəni xidmətlər; və (iv) digər xidmətləri təmin edən təbii proseslər olan dəstəkləyici xidmətlər.

İnsanların dəyər verdiyi ekosistemlər çox vaxt bioloji müxtəlifliklə dəstəklənir. Bu səbəbdən bioloji müxtəlifliyə təsirlər çox vaxt ekosistem xidmətlərinin çatdırılmasına mənfəət təsir göstərə bilər. Bu fəaliyyət standartında müştərilərin layihənin həyat dövrü ərzində bioloji müxtəlifliyə və ekosistem xidmətlərinə təsirləri davamlı şəkildə idarə etməsi və azaltmasının mümkün üsulları qeyd edilir.

6-cı FS-nin məqsədləri: (i) bioloji müxtəlifliyi qorumaq və mühafizə etmək. (ii) ekosistem xidmətlərindən əldə edilən faydaları qorumaq. (iii) qoruma ehtiyaclarını və inkişaf prioritetlərini birləşdirən təcrübələrin tətbiqi vasitəsilə canlı təbii sərvətlərin dayanıqlı idarə olunmasını təşviq etmək.

6-cı Fəaliyyət standartının tam mətni və əlaqədar icra ehtiyatlarına aşağıdakı keçidlə çıxmaq mümkündür: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-6>

7. 7-ci fəaliyyət standartı: Yerli əhali

7-ci fəaliyyət standartına əsasən yerli əhali milli cəmiyyətlərdəki əsas qruplardan fərqli şəxsiyyətlərə malik sosial qruplar kimi çox vaxt əhalinin ən təcrid olunmuş və həssas təbəqələri arasındadır. Bir çox hallarda onların iqtisadi, sosial və hüquqi statusu onların torpaqlar, təbii və mədəni sərvətlər üzərində hüquq və mənafeələrini müdafiə etmək hüquqlarını qısa və inkişafda iştirak etmək və ondan faydalanmaq imkanlarını məhdudlaşdırır. Torpaqları və sərvətləri dəyişdirildikdə, zəbt olunduqda və ya əhəmiyyətli dərəcədə deqradasiyaya uğradıqda Yerli əhali xüsusilə həssas olur. Onların dili, mədəniyyəti, dini, mənəvi inancı və institutlar da təhlükəyə məruz qala bilər. Nəticədə yerli əhali qeyri-yerli əhalidən daha çox layihə ilə bağlı mənfəət təsirlərinə qarşı həssas ola bilər. Bu həssaslığa kimliyin, mədəniyyətin və təbii sərvətlərdən asılı yaşayış şəraitinin itirilməsi, həmçinin yoxsulluq və xəstəliklərə məruz qalma daxil ola bilər.

Özəl sektorun layihələri iqtisadi və sosial inkişafa olan meyllərini reallaşdırmaqda kömək olaraq Yerli əhali üçün layihə ilə bağlı fəaliyyətlərdə iştirak etmək və faydalanmaq imkanları yarada bilər. Bundan əlavə Yerli əhali inkişaf prosesində orta qismində çıxış edərək fəaliyyət və müəssisələrin təşviq və idarə edilməsi yolu ilə dayanıqlı inkişafda müəyyən rol oynaya bilər. Yerli əhalinin problemlərinin idarə edilməsində adətən

dövlət mərkəzi vəzifəni icra edir və müştərilər fəaliyyətlərinin yaratdığı risk və təsirlərin idarə edilməsində səlahiyyətli orqanlarla əməkdaşlıq etməlidir.

7-ci FS-nin məqsədləri: (i) inkişaf prosesi zamanı yerli əhalinin insan hüquqlarına, ləyaqətinə, istəklərinə, mədəniyyətinə və təbii sərvətlərə əsaslanan dolanışiq vasitələrinə tam hörmətlə yanaşılmasını təmin etmək. (ii) layihələrin yerli əhali icmalarına qarşı mənfi təsirlərini proqnozlaşdırmaq və qarşısını almaq və ya qarşısını almaq mümkün olmadıqda belə təsirləri minimuma endirmək və/və ya kompensasiya etmək. (iii) dayanıqlı inkişafın yerli əhali üçün faydalarını və imkanlarını mədəni cəhətdən uyğun şəkildə təşviq etmək. (iv) layihənin müddəti ərzində layihədən zərər çəkmiş yerli əhali ilə Məlumatlı Məsləhətləşmə və İştirak (MMİ) sistemi vasitəsilə davamlı əlaqələr qurmaq və onları qorumaq. (v) bu Fəaliyyət standartında təsvir olunan hallar mövcud olduqda Yerli əhalinin Zərər çəkmiş icmalarının Müstəqil, İlkin və Məlumatlı Razılığını (AIMR) almaq. (vi) yerli əhalinin mədəniyyətinə, biliyinə və təcrübələrinə hörmət etmək və onları qorumaq.

a) Yerli əhali ilə bağlı iş planı

Müştəri ekoloji və sosial risklər və təsirlərin qiymətləndirilməsi prosesi vasitəsilə layihədən zərər çəkmə ehtimalı olan bütün Yerli əhali icmalarını, həmçinin onlara təsir edən gözlənilən birbaşa və dolayı iqtisadi, sosial, mədəni (mədəni irs daxil olmaqla) və ekoloji təsirlərin təbiəti və dərəcəsini müəyyən edəcək.

Zərər çəkmiş Yerli əhali icmalarına qarşı mənfi təsirlərin qarşısı mümkün qədər alınmalıdır. Alternativ yollar araşdırılmış və mənfi təsirlərin qarşısı alınmaz olduğu aşkarlanmış olduqda, müştəri Zərər çəkmiş Yerli əhali icmalarının həssaslığı və bu cür təsirlərin xarakteri və miqyasına uyğun olaraq, mədəni cəhətdən müvafiq şəkildə bu təsirləri minimallaşdıracaq, bərpa və/yaxud kompensasiya edəcək. Müştərinin təklif etdiyi fəaliyyətlər Zərər çəkmiş Yerli əhali icmalarına maarifləndirici məsləhətlər verilməklə və onların iştirakı ilə hazırlanacaq və zamana bağlı planda (məsələn, Yerli əhali üzrə Plan) və ya Yerli əhaliyə dair ayrıca müddəaları olan daha geniş icma inkişaf etdirmə planında ehtiva ediləcək.⁸

7-ci fəaliyyət standartının tam mətni və əlaqədar icra ehtiyatlarına aşağıdakı keçidlə çıxmaq mümkündür: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-7>

Təfərrüatlı təlimatlara aşağıdan baxa bilərsiniz:

- 7-ci fəaliyyət standartı üçün BMK-nın (2012) təlimat qeydi, o cümlədən Əlavə A - Yerli əhali ilə bağlı plan [2012-ifc-ps-guidance-note-7-en.pdf](https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-7)

8. 8-ci fəaliyyət standartı: Mədəni irs

8-ci fəaliyyət standartında hazırkı və gələcək nəsillərin mədəni irsinin mühümlüyü məsələsinə toxunulur. Dünya Mədəniyyət və Təbiət Miraslarının qorunmasına dair Konvensiyaya uyğun olaraq bu Fəaliyyət standartının məqsədi müştərinin layihə fəaliyyəti çərçivəsində mədəni irsi qorumasını təmin etməkdir. Bundan əlavə bu Fəaliyyət standartının layihə çərçivəsində mədəni irsdən istifadə ilə bağlı tələbləri qismən Bioloji müxtəliflik Konvensiyasında qeyd edilən standartlara əsaslanır. 8-ci FS-nin məqsədləri: (i) mədəni

⁸Müvafiq planın tərtib edilməsi üçün səriştəli peşəkarların yardımına ehtiyac ola bilər. Yerli əhali daha geniş Zərər çəkmiş icmalara məxsus olduğu hallarda icmanın inkişaf planı müvafiq ola bilər.

irsi layihə üzrə fəaliyyətlərin mənfi təsirlərindən qorumaq və qorunmasına dəstək olmaq. (ii) mədəni irsdən istifadənin faydalarının ədalətli şəkildə bölüşdürülməsini təşviq etmək.

8-ci fəaliyyət standartının tam mətni və əlaqədar icra ehtiyatlarına aşağıdakı keçidlə çıxmaq mümkündür: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-8>

III. BMK-nın fəaliyyət standartlarına dair təlimat qeydləri

BMK Ekoloji və Sosial Dayanıqlılığa dair Fəaliyyət standartlarına uyğun olaraq bir sıra Təlimat qeydləri hazırlamışdır. Bu Təlimat qeydlərində istinad materialları daxil olmaqla, Fəaliyyət standartlarında qeyd edilən tələblər və layihənin icrasını yaxşılaşdırmaq üçün müsbət dayanıqlılıq təcrübələri üzrə faydalı təlimatlar verilir. Bu Təlimat qeydləri müstəqil siyasət olaraq deyil, Fəaliyyət standartlarının tələblərinin izahı kimi qəbul edilməlidir.

BMK hər bir müştəridən Fəaliyyət standartlarının tələblərinə cavab verərək biznes fəaliyyətinə ən uyğun metodları tətbiq etməsini gözləyir. Müştəriyə Fəaliyyət standartlarına əməl etməkdə kömək edən zaman BMK ev sahibi ölkənin şəraiti, layihə təsirlərinin miqyası və mürəkkəbliyi və bununla bağlı xərc-fayda mülahizələri kimi dəyişkən şərtləri, həmçinin layihənin Fəaliyyət standartına əsasən tələb olunan səviyyəni aşan fəaliyyət göstəricilərini nəzərə alacaq. Təlimat qeydlərində faydalı məsləhətlər verilsə də, Fəaliyyət standartlarına uyğun layihə qərarları qəbul etmək üçün müştərilərin və BMK əməkdaşlarının istifadə etdiyi düzgün mühakimə və mülahizəni əvəz etmir.

Hər Təlimat qeydinin Fəaliyyət standartına uyğun tam mətni əvvəlki bölmələrdə müzakirə edilən hər Fəaliyyət standartı üçün təmin edilən əlaqədar icra ehtiyatları linkindən əldə edilə bilər.

IV. DBQ-nun STƏM ilə bağlı təlimatları⁹

Sağlamlıq, Təhlükəsizlik və Ətraf mühitə (STƏM) dair Təlimat qeydləri Qabaqcıl Beynəlxalq Sənaye Təcrübələrinin ümumi və sənayeyə xas nümunələr qeyd edilən texniki istinad sənədləri olub, Dünya Bankının Ekoloji və Sosial məsələlər üzrə İş planında və BMK-nın Fəaliyyət standartlarında qeyd edilir.

STƏM təlimatlarında adətən Dünya Bank Qrupu tərəfindən qəbul edilən və ümumilikdə yeni obyektlərdə mövcud texnologiyaların istifadəsi ilə münasib xərclər çəkilərək mümkün ola bilən fəaliyyət səviyyələri və tədbirləri qeyd edilir. Dünya Bankı Qrupu borcalanları/müştərilərindən STƏM təlimatlarının müvafiq səviyyələri və ya tədbirlərini tətbiq etməyi tələb edir. Ev sahibi ölkənin tətbiq etdiyi qaydalar STƏM təlimatlarında göstərilən səviyyə və tədbirlərdən fərqləndikdə, layihələr ən sərt olanlara əsasən həyata keçirilməlidir.

STƏM ilə bağlı ümumi təlimatlarının tam mətninə, eləcə də xüsusi Sənaye Sektoru Təlimatları üçün müvafiq portallara aşağıdakı keçid vasitəsilə daxil olmaq olar: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2000/general-environmental-health-and-safety-guidelines>

⁹ [Dünya Bankı Qrupunun Sağlamlıq, Təhlükəsizlik və Ətraf mühitə dair təlimatları \(ifc.org\)](https://www.ifc.org/en/insights-reports/2000/general-environmental-health-and-safety-guidelines)

A. STƏM ilə bağlı ümumi təlimatlar

STƏM ilə bağlı ümumi təlimatlarda bütün sənaye sektorlarına potensial olaraq tətbiq oluna bilən ikitərəfli sağlamlıq, təhlükəsizlik və ətraf mühit məsələləri haqqında məlumatlar ehtiva edilir. Bu sənəd müvafiq Sənaye Sektoru Təlimat(lar)ı ilə birgə istifadə edilməlidir.

B. Su təchizatı və sanitariya sahəsində sağlamlıq, təhlükəsizlik və ətraf mühitlə bağlı təlimatlar (2007)¹⁰

Su təchizatı və sanitariya üzrə STƏM təlimatlarına (i) içməli su emalı və paylanması sistemlərinin istismarı və saxlanması və (ii) mərkəzləşdirilmiş sistemlərdə (məsələn, boru kəməri vasitəsilə kanalizasiya tullantılarının toplama şəbəkələri) və ya qeyri-mərkəzləşdirilmiş sistemlərdə (məsələn, sonradan sistern maşınları tərəfindən xidmət edilən septik çənlər) kanalizasiya sularının toplanması və mərkəzləşdirilmiş qurğularda yığılan çirkab sularının təmizlənməsi ilə bağlı məlumatlar daxildir.

Layihəyə xas xüsusiyyət və komponentlərdən asılı olaraq, su təchizatı və sanitariya layihələri ilə bağlı ekoloji problemlər xüsusilə tikinti və əməliyyat mərhələlərində yaranı bilər. Tikinti fəaliyyəti əsnasında yaranan STƏM problemlərinin idarə edilməsinə dair tövsiyələr mülki layihələrin tikintisinə tətbiq edildiyi qaydada STƏM ilə bağlı ümumi təlimatlarda qeyd edilir.

Su təchizatı və sanitariya layihələri ilə bağlı STƏM təlimatlarına hər şeydən əlavə aşağıdakı sektora xas məqamlar da daxildir:

- İçməli su
 - Su toplanması
 - Su emalı
 - Bərk tullantılar
 - Tullantı suları
 - Təhlükəli kimyəvi maddələr
 - Hava emissiyaları
 - Su paylanması
 - Su sistemlərində sızmalar və təzyiqin azalması
 - Su atılması
- Sanitariya
 - Assenizasiya və septik toplama
 - Kanalizasiya
 - Məişət tullantı sularının boşaldılması
 - Sənaye tullantı sularının boşaldılması
 - Sızma və daşmalar
 - Tullantı suları və çöküntülərin emalı və atılması
 - Maye axım novları
 - Bərk tullantılar
 - Hava emissiyaları və qoxular
 - Təhlükəli kimyəvi maddələr
- İş yerində sağlamlıq və təhlükəsizlik
- İcma daxilində sağlamlıq və təhlükəsizlik
- Fəaliyyət göstəricisi və sənaye standartları

¹⁰ [Su təchizatı və sanitariya - Son buraxılış - 7 dekabr.doc \(ifc.org\)](#)

V. CİNSİ BƏRABƏRLİK

[Dünya Bankı Qrupunun Cinsi bərabərlik strategiyasında \(FY16 -23\)](#) BMK daxil olmaqla, Dünya Bankı Qrupunun müştəri ölkələrə və şirkətlərə cinsi bərabərliklə bağlı təqdim edəcəyi dəstək vurğulanır. Bu dəstək yoxsulluğun azaldılması və tərəqqinin artırılması naminə mühüm olan daha genişmiqyaslı cinsi bərabərliyə nail olmaq üçün həlledici məna kəsb edir. [DBQ-nın 2016-23 Cinsi bərabərlik Strategiyası](#) əsasında yaradılmış və 2024-cü ildən qüvvəyə minəcək olan yeni 2024 Cinsi bərabərlik Strategiyasında hər kəsə qarşı cinsi bərabərliyin global inkişafın başlıca məğzi kimi qəbul edilməsinə əsaslanan daha geniş ambisiyanın irəli sürülməsi təklif edilir.¹¹

BMK-nın dayanıqlılıq siyasəti: “BMK sağlam iqtisadi artıma və yoxsulluğun azaldılmasına nail olmaqda qadınların mühüm rol oynadığına inanır. Onlar özəl sektorun inkişafının mühüm hissəsidir. BMK öz müştərilərindən biznes fəaliyyətləri ilə bağlı cinsi bərabərlik risklərini və qərəzsiz cinsi fərqləndirmə hallarının təsirlərini minimuma endirməyi gözləyir. Cinsi bərabərsizlik səbəbindən qadınların çox vaxt öz iqtisadi potensiallarını reallaşdırma bilməməsinə qəbul edərək, BMK sərmayə yatırımı və məsləhətlər vasitəsilə qadınlar üçün imkanlar yaratmağa çalışır”.¹²

BMK-nın fəaliyyət standartları: İqlim dəyişikliyi, cinsi bərabərlik, insan hüquqları və su təchizatı kimi bir sıra kəsişən mövzular bir çox Fəaliyyət standartında ünvanlandırılır.”¹³ 1-ci fəaliyyət standartına əsasən “Xüsusi müəyyən edilmiş fiziki elementlər, aspektlər və təsir yaratma ehtimalı olan obyektlər layihəyə cəlb edildikdə və risk və təsirlərin müəyyən edilməsi prosesinin bir hissəsi kimi müştəri əlverişsiz şəraiti yaxud həssaslıq statusu səbəbindən layihənin birbaşa və differensial və ya qeyri-bərabər təsirinə məruz qalan fərdlər və qrupları müəyyən etməlidir. FN18: Bu əlverişsiz və ya həssas status fərdin və ya qrupun irqindən, rəngindən, cinsindən, dilindən, dinindən, siyasi və ya digər baxışlarından, milli və ya sosial mənşəyindən, əmlakından, doğuluşundan və ya digər statusundan qaynaqlana bilər. Müştəri həmçinin cins, yaş, etnik mənsubiyyət, mədəniyyət, savad, xəstəlik, fiziki və ya əqli əlillik, yoxsulluq və ya əlverişsiz iqtisadi vəziyyət, unikal təbii sərvətlərdən asılılıq kimi amilləri də nəzərə almalıdır”.¹⁴

VI. LAYİHƏNİN HAZIRLANMASI VƏ HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ ZAMANI EVƏS RİSKLƏRİN İDARƏ EDİLMƏSİ

A. Ekoloji və sosial ekspertiza

¹¹ [Cinsi bərabərlik və iqtisadi inklüzivlik | Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası \(IFC\) | www.ifc.org/gender](#)

¹² BMK-nın (2012) dayanıqlılıq siyasəti, paraqraf 13.

¹³ BMK-nın (2012) fəaliyyət standartları, paraqraf 4.

¹⁴ BMK-nın (2012) 1-ci fəaliyyət standartı, paraqraf 12.

Sərmayə yatırma fəaliyyətinə ümumi yanaşma: Ekoloji və sosial ekspertiza BMK-nın bütün sərmayə fəaliyyətlərinə tətbiq edilir. BMK-nın ekoloji və sosial ekspertizası maliyyə və nüfuz risklərinin nəzərdən keçirilməsi də daxil olmaqla, biznes fəaliyyəti ilə bağlı BMK-nın ümumi ekspertizasına inteqrasiya olunub. BMK təklif olunan biznes fəaliyyətinin xərclərini və faydalarını qiymətləndirir və təklif olunan fəaliyyət üçün rəşional və xüsusi şərtləri idarə edir. Sərmayə yatırma fəaliyyəti təsdiq üçün təqdim edildikdə bunlar BMK-nın Direktorlar Şurasına təqdim olunur.

BMK yalnız məqbul müddət ərzində Fəaliyyət standartlarının tələblərinə cavab verməsi gözlənilən sərmayə yatırma fəaliyyətini maliyyələşdirəcək. Bu tələblərin yerinə yetirilməsində davamlı gecikmələr BMK-dan maliyyə dəstəyinin itirilməsinə səbəb ola bilər.

Bəzən müştərinin Fəaliyyət standartlarına uyğun ekoloji və ya sosial nəticələrə nail olmaq qabiliyyəti üçüncü tərəfin hərəkətlərindən asılı olacaq. Üçüncü tərəf tənzimləyici səlahiyyətə malik və ya müqavilə ilə cəlb edilən dövlət idarəsi, biznes fəaliyyətin aparıldığı podratçı və ya ilkin təchizatçı yaxud əlaqədar obyektin operatoru (1-ci fəaliyyət standartında qeyd edildiyi kimi) ola bilər. Fəaliyyət standartlarına uyğun nəticələr əldə etmək üçün BMK keçirdiyi ekspertiza çərçivəsində müştərinin üçüncü tərəflərlə bağlı riskləri aşkarlamasına nəzarət edəcək və bu risklərin idarə edilə bilən olub-olmadığını və idarə edilə bilən olduqda, buna müvafiq şərtləri müəyyən edəcək. Müəyyən risklərlə bağlı BMK-nın təklif edilən biznes fəaliyyəti dəstəkləməməsi tələb edilə bilər.

BMK-nın müştərilərin fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı müqavilələrinə müştərilərin riayət etmək öhdəliyi olan xüsusi müddəalar daxil edilir. Buraya fəaliyyət planına daxil edilən Fəaliyyət standartlarının tələbləri və xüsusi şərtlərə, o cümlədən ekoloji və sosial hesabatlılıq üzrə müvafiq müddəalara riayət etmək və BMK əməkdaşları və ya nümayəndələrinin müvafiq qaydada müşahidə səfərləri daxildir. Müştəri hüquqi müqavilədə və əlaqədar sənədlərdə ifadə edilmiş bu ekoloji və sosial öhdəliklərini icra etmədikdə, BMK müştəriyə öhdəliklərin icrasında yardım edəcək və müştəri yenidən öhdəliklərini icra edə bilmədikdə, BMK hüquq və tədbirlərini müvafiq qaydada tətbiq edəcək.

BMK müştəridən bizneslərində baş verən ciddi dəyişiklik və ya BMK-nın Şurasının təsdiqi aldığı müddətə olan biznes sahəsindən ciddi şəkildə fərqlənən yeni biznes sahəsinə başlama planlarını BMK-ya bildirməyi tələb edir. Bu cür hallarda BMK yeni biznes sahəsinin ekoloji və/yaxud sosial risk və/və ya təsirləri olub-olmadığını qiymətləndirəcək və bu cür risk və təsirlər olduqda BMK müştəridən Ekoloji və Sosial İdarəetmə Sistemini (ESİS) (i) bu yeni bizneslərin maddi dəyişiklikləri ilə əlaqədar potensial ekoloji və sosial risk və təsirlərə; (ii) bu siyasətə; və (iii) Fəaliyyət standartlarının müvafiq tələblərinə uyğun şəkildə tənzimləməyi tələb edəcək. BMK müştəridən bu yeni biznes sahələrində maliyyələşdirilən fəaliyyətlərlə bağlı ekoloji və sosial ekspertizasının nəticələrini təmin etməyi tələb edə bilər.

Bu bölmənin və qüvvədə qalan alt-bölmələrin götürüldüyü Ekoloji və Sosial Dayanıqlıq Siyasətinin tam mətni ilə aşağıdakı linklə keçərək tanış olmaq olar: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/publications-policy-sustainability-2012>

Həmçinin <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgrt/ifc-process.pdf> sənədinə baxın.

1. Birbaşa sərmayələr

BMK-nın ekoloji və sosial ekspertizası biznes fəaliyyətinin xarakteri, miqyası və mərhələsinə və ekoloji və sosial risk və təsirlərin səviyyəsinə müvafiq keçirilir. BMK dizayn, tikinti və ya əməliyyat mərhələlərində

BMK dəstəyi tələb edən bütün yeni birbaşa sərmayələrin ekspertizasını keçirir. Ekspertiza keçirildiyi zaman vəsaitlərdən təklif edilən şəkildə istifadə məlum olmadıqda, BMK-nın risk idarəetmə mülahizələrinin bir hissəsi olaraq, BMK-nın ekoloji və sosial ekspertiza sahəsi müştərinin bütün biznes fəaliyyətlərini ehtiva edəcək şəkildə genişləndirilməlidir. Biznes fəaliyyəti ilə bağlı başqalarının səbəb olduğu keçmiş və ya cari mənfi təsirlər daxil olmaqla, mühüm ekoloji və sosial təsirlər mövcud olduqda BMK müştəri ilə birgə mümkün həll tədbirlərini müəyyən edir.

BMK-nın müştərinin biznes fəaliyyətinə sərmayə yatırma müddəti tranzaksiyadan asılı olaraq fərqlənir. BMK çox vaxt biznes fəaliyyətinin başlamasından, obyektin seçilməsindən və inkişaf prosesinin işə salınmasından uzun müddət sonra cəlb edilə bilər. Bu hallarda, BMK artıq mövcud olan ESİS və risk idarəetmə təcrübələrini, o cümlədən müştərinin və/yaxud üçüncü tərəfin BMK sərmayəsi ilə bağlı mülahizələrindən öncə keçirdiyi ekoloji və sosial qiymətləndirmə və icma ilə qarşılıqlı əlaqələri nəzərdən keçirəcək. BMK sərmayə layihəsinin ilkin mərhələlərində cəlb edildikdə, xüsusi risk və təsirlərin qarşısının alınması və həll edilməsi; imkanların müəyyən edilməsi; və bunların sərmayə yatırımı dövründə idarə edilməsində BMK müştəriyə daha səmərəli şəkildə yardım edə bilər.

Ekoloji və sosial ekspertiza adətən aşağıdakı əsas komponentləri ehtiva edir: (i) biznes fəaliyyətinin ekoloji və sosial riskləri və təsirləri ilə bağlı bütün mövcud məlumatların, qeydlərin və sənədlərin nəzərdən keçirilməsi; (ii) müvafiq olduqda, müştərinin əməkdaşları və müvafiq maraqlı tərəflər arasında yoxlamaların və müsahibələrin aparılması; (iii) müvafiq hallarda Dünya Bankı Qrupunun Sağlamlıq, Təhlükəsizlik və Ətraf Mühit Təlimatlarının və ya digər beynəlxalq səviyyədə tanınmış mənbələrin Fəaliyyət standartlarının və müddəalarının tələbləri ilə əlaqədar biznes fəaliyyətinin ekoloji və sosial fəaliyyətinin təhlili; və (iv) mövcud olan hər hansı boşluqların və müştərinin mövcud idarəetmə təcrübələri ilə müəyyən edilənlərdən kənar müvafiq əlavə tədbir və hərəkətlərin müəyyən edilməsi. Biznes fəaliyyətinin Fəaliyyət standartlarına cavab verməsini təmin etmək üçün BMK bu əlavə tədbirləri (Ekoloji və Sosial Fəaliyyət Planı) BMK-nın sərmayəsinin zəruri şərtləri qismində tətbiq edir.

Biznes fəaliyyəti çərçivəsində gəlirlərdən müəyyən qaydada istifadə edildikdə və ekoloji və sosial təsirlər dəqiq müəyyən edildikdə, BMK-nın ekoloji və sosial risklərin idarə edilməsinə dair tələbləri BMK tərəfindən təmin edilən vəsaitlə maliyyələşdirilən biznes fəaliyyətlərə tətbiq ediləcək. Buna baxmayaraq BMK müştərilərinə bütün əməliyyatlarında ekoloji və sosial riskləri müntəzəm şəkildə idarə etməyi tövsiyə edəcək.

Maliyyələşdirilməli olan biznes fəaliyyətin icmalara potensial mühüm mənfi təsirləri ola biləcəyi (yəni, Zərər çəkmiş icmalar) yaxud Yerli əhali üçün potensial mənfi təsirləri olacağı ehtimal edildikdə, BMK müştəridən Məlumatlı məsləhət və iştirak (MMİ) prosesində iştirak etməyi tələb edəcək. Bu cür hallarda BMK müstəqil şəkildə araşdırma apararaq müştərinin icma ilə qarşılıqlı əlaqələrinin MMİ prosesini ehtiva edən və Zərər çəkmiş icmaların iştirakını təmin edən olub-olmadığını müəyyən edəcək və bu da öz növbəsində, Zərər çəkmiş icmaların biznes fəaliyyətinin Geniş İctimai Dəstək almasına səbəb olacaq. Geniş İctimai Dəstək Zərər çəkmiş icmaların təklif olunan biznes fəaliyyətini dəstəkləyən fərdləri və ya məlum nümayəndələri vasitəsilə ifadə etdikləri kollektiv yardımdır. Bəzi fərdlər və ya qruplar biznes fəaliyyətinə etiraz etdiyi halda belə GİD mümkün ola bilər. Biznes fəaliyyəti Şura tərəfindən təsdiq edildikdən sonra BMK portfelə nəzarət çərçivəsində müştərinin icma ilə qarşılıqlı əlaqə prosesini yoxlamağa davam edir.

Bundan əlavə təklif olunan biznes fəaliyyəti 7-ci fəaliyyət standartının Yerli əhalinin Müstəqil, İlkin və Məlumatlı Razılığına dair tələbini pozarsa, BMK müştərinin ekoloji və sosial ekspertiza çərçivəsində keçirdiyi prosesin dərin yoxlanılmasını keçirəcək.

B. Ekoloji və sosial təsnifat

Təklif olunan sərmayənin ekoloji və sosial risk və təsirlərinin yoxlanılması prosesi çərçivəsində BMK risk və təsirlərin miqyasını əks etdirmək üçün ekoloji və sosial təsnifatlaşdırma prosesindən istifadə edir. Son kateqoriyada BMK-nın İnformasiyaya Çıxış Siyasətinə əsasən məlumatın açıqlanmasına dair institusional tələbləri də qeyd edilir. Bu kateqoriyalar aşağıdakılardır:

A kateqoriyası: Potensial əhəmiyyətli müxtəlif, bərpa olunmaz və ya misilsiz mənfi ekoloji və ya sosial risklər və/yaxud təsirləri olan biznes fəaliyyətlər.

B kateqoriyası: Potensial məhdud, azsaylı və ümumiyyətlə sahəyə xas olan, həmçinin əsasən bərpa edilə bilən və fəsadların yüngülləşdirilməsi tədbirləri vasitəsilə asanlıqla aradan qaldırıla bilən ekoloji və ya sosial risklər və/yaxud mənfi təsirləri olan biznes fəaliyyətlər.

C kateqoriyası: Ekoloji və ya sosial risk və/yaxud təsirləri minimal olan və ya heç olmayan biznes fəaliyyətlər.”

Ətraflı məlumat almaq üçün BMK-nın EvəS kateqoriyaları ilə bağlı izahat qeydlərinə (1 yanvar 2012-ci il tarixli) baxın¹⁵

C. Nəzarət

BMK portfelə nəzarət proqramı çərçivəsində sərmayə və məsləhət fəaliyyətini yoxlamaq üçün aşağıdakı tədbirləri tətbiq edir:

Birbaşa sərmayələr

- BMK-nın Ekoloji və Sosial Nəzarət Prosedurlarının tələblərinə uyğun olaraq ekoloji və sosial risklər və/yaxud təsirləri olan biznes fəaliyyətlərinə müntəzəm nəzarət proqramının həyata keçirilməsi.
- Sərmayələrə dair ekoloji və sosial şərtlərə və müştərinin öhdəliklərinə uyğun olaraq icra fəaliyyətinin (müştərinin İllik Monitoring Hesabatında bildirdiyi kimi) və Ekoloji və Sosial Fəaliyyət Planına dair yeniləmələrin nəzərdən keçirilməsi. Müvafiq olduqda, dayanıqlıq məsələsində müştəri fəaliyyətinin daha da yaxşılaşdırılması imkanlarının müəyyən edilməsi və nəzərdən keçirilməsi.
- Biznes fəaliyyətinin dəyişmiş şərtlərinin ekoloji və ya sosial təsirlərin dəyişməsi və ya sərtləşməsi ilə nəticələnmə ehtimalı olduqda, BMK onları həll etmək yolunda müştəri ilə əməkdaşlıq edəcək.
- Müştəri sərmayə üçün ekoloji və sosial şərtlərdə ifadə edilmiş bu ekoloji və sosial öhdəliklərini icra etmədikdə, BMK müştəriyə öhdəliklərin mümkün dərəcədə icrasında yardım edəcək və müştəri yenidən öhdəliklərini icra edə bilmədikdə, BMK müvafiq tədbirlər görəcək.

VII. İnformasiyaya Çıxış Siyasəti (İÇS)¹⁶

Ekoloji və sosial məlumatlar. Fəaliyyət standartlarına uyğun olaraq, BMK öz müştərilərindən layihələrinin bu cür maraqlı tərəflər üçün yaratdığı risklərə və təsirlərə uyğun şəkildə Zərər çəkmiş icmalarla (o

¹⁵ [Microsoft Word - EvəS kateqoriyalarına dair izahat qeydi_21 dekabr.docx \(ifc.org\)](#)

¹⁶ [Açıqlama - İnformasiyaya Çıxış Siyasəti \(İÇS\) \(ifc.org\)](#)

cümlədən, məlumatların açıqlanması yolu ilə) əlaqə saxlamağı tələb edir. BMK aşağıdakı ekoloji və sosial məlumatların ictimai şəkildə açıqlanmasını təmin edir: (A) Birbaşa sərmayələr. Təklif edilən A və B kateqoriyalı layihələrin hər biri üçün BMK yoxlama zamanı aşkarlanan nəticələr və tövsiyələrin xülasəsini, yəni, Ekoloji və Sosial Yoxlama Xülasəsini (ESYX) açıqlayır. ESYX-nə aşağıdakılar daxildir: (i) UMO daxil olmaqla, Fəaliyyət standartlarına və hər hansı müvafiq şikayət mexanizmlərinə istinad; (ii) BMK-nın layihənin təsnifatının əsasları; (iii) layihənin əsas ekoloji və sosial riskləri və təsirlərinin təsviri; (iv) Layihəni fəaliyyət standartlarına və ya BMK, Ekoloji və Sosial Fəaliyyət Planına (ESFP) uyğun şəkildə həyata keçirmək üçün görülməli olan hər hansı əlavə tədbirləri qeyd etməklə, həmin riskləri və təsirləri azaltmaq üçün müəyyən edilmiş əsas tədbirlər; (v) layihə çərçivəsində 25 000 MT CO₂ göstəricisini aşması gözlənilən istixana emissiyaları; (vi) müştəri tərəfindən və ya onun adından hazırlanmış hər hansı müvafiq Ekoloji və Sosial Təsirin Qiymətləndirilməsi (ESTQ) sənədlərinin elektron surətləri və ya veb keçidləri; və

(vii) yerli əhalinin Müstəqil, İlkin və Məlumatlı Razılığının (MİMR) yoxlanılmasının tələb olunduğu layihələr üçün həmin razılıq prosesinin statusunun təsviri.

Ekoloji və ya sosial risk və/və ya mənfi təsirlərinin minimal olacağı və ya heç olmayacağı gözlənilən sərmayələr istisna olmaqla, hər bir sərmayə üçün BMK aşağıdakı ekoloji və sosial məlumatları ESYX və ya İnvestisiya məlumatlarının xülasəsinə (əlçatan olduqca) əlavə edəcək:

(a) Sərmayənin təsdiqindən sonra BMK-nın Direktorlar Şurası (və ya digər müvafiq daxili orqan) tərəfindən hazırlanmış olub, BMK tərəfindən tələb olunan hər hansı ESFP; və

(b) BMK tələb etdiyi hallarda ESFP-nin həyata keçirilmə statusu.

A və B kateqoriyalı sərmayələr üçün BMK müvafiq olduqda, həmçinin aşağıdakıları əlçatan edəcək:

(c) BMK tərəfindən nəzərdən keçirilən hər hansı ESTQ-lər (əlçatan olduqca); və

(d) Fəaliyyət standartlarına uyğun olaraq BMK tərəfindən tələb edilən hallarda üçüncü tərəfin monitoring hesabları.

İnformasiyaya Çıxış Siyasətinin tam mətni ilə aşağıdakı keçid vasitəsilə tanış olmaq olar:<https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2010/2012-ifc-access-to-information-policy-en.pdf>

VIII. Şikayətlərə baxış proseduru

A. BMK-nın Şikayətlərə baxış mexanizmi¹⁷

Müsbət EvƏS nəticələrinə nail olmaq və BMK-nın öhdəliklərinə sadıqlığını nümayiş etdirmək üçün kənar maraqlı tərəflərin ekoloji və sosial şikayətlərinə cavab vermək çox vacibdir. BMK EvƏS ilə bağlı şikayətləri cavablandırmaq üçün institusional səviyyədə şikayətlərə baxış mexanizmi yaratmışdır. EvƏS ilə bağlı şikayət

¹⁷ <https://www.ifc.org/en/what-we-do/sector-expertise/sustainability/submitting-environmental-social-complaints-to-ifc>

olduqda BMK şikayətçilərlə əlaqə saxlayır və müştərilərlə birgə ən qısa və ən səmərəli surətdə EvəS ilə bağlı narahatlıqları aradan qaldırmağa çalışır.

B. Uyğunluq üzrə Müşavir/Ombudsman¹⁸

BMK Zərər çəkmiş icmaların müvafiq şikayət və narahatlıqlarının ünvanlandırılması üçün lazımi mexanizm və/yaxud prosedurların yaradılması və idarə edilməsini tələb edərək biznes fəaliyyətləri əsasında yaranan ekoloji və sosial problemlərin həllində müştərilərinə yardım edir. Bu mexanizm və prosedurlardan əlavə ev sahibi ölkədə mövcud olan inzibati və/yaxud hüquqi prosedurların köməyi də nəzərə alınmalıdır. Bunlara baxmayaraq BMK tərəfindən dəstəklənən biznes fəaliyyətlərdən zərər çəkmiş şəxslərin şikayət və narahatlıqlarının biznes fəaliyyəti səviyyəsində yaxud başqa mexanizmlər vasitəsilə tam həll edilməməsi də mümkün ola bilər.

Öhdəliklərin mühümlüyünü və Zərər çəkmiş icmaların narahatlıqları və şikayətlərinin ədalətli, obyektiv və konstruktiv qaydada həll edilməli olduğunu qəbul edərək Uyğunluq üzrə Müşavir/Ombudsmanın (UMO) vasitəçiliyi ilə BMK tərəfindən dəstəklənən biznes fəaliyyətlərdən zərər çəkmiş fərdlər və icmaların müstəqil kənar idarə vasitəsilə narahatlıqlarını bildirmə imkanına malik olacaqları mexanizmi yaradılmışdır.

UMO BMK rəhbərliyindən asılı olmayan vasitəçi olub, birbaşa Dünya Bank Qrupunun Prezidentinə tabedir. UMO yerində ekoloji və sosial nəticələrin yaxşılaşdırılması və BMK-nin ictimaiyyət qarşısındakı öhdəliyini daha yaxşı icra etməsi məqsədilə BMK tərəfindən dəstəklənən biznes fəaliyyətlərdən zərər çəkmiş şəxslərin şikayətlərinə cavab verir. UMO mübahisələrin həlli bölməsinin köməyi ilə problemlərin həllinə çevik yanaşmadan istifadə edərək şikayətləri həll etməklə məşqul olur. Uyğunluq bölməsi vasitəsilə UMO özünün əməliyyat təlimatlarına əsasən BMK-nin ekoloji və sosial fəaliyyətinin layihə səviyyəli audit yoxlamalarına nəzarət edir.

Şikayətlər BMK tərəfindən dəstəklənən və UMO sərəştəsi çərçivəsində olan biznes fəaliyyətlərin hər bir aspekti ilə bağlı ola bilər. Şikayətlər BMK tərəfindən maliyyələşdirilən biznes fəaliyyətinin ekoloji və ya sosial təsirlərinə məruz qalan və ya məruz qalma ehtimalı olan hər hansı bir fərd, qrup, icma, qurum və ya başqa şəxslər tərəfindən edilə bilər.

UMO Siyasətinin tam mətni ilə aşağıdakı keçid vasitəsilə tanış olmaq olar:
<https://www.ifc.org/en/about/accountability/cao-policy-consultation>

¹⁸ Əsas səhifə | Uyğunluq üzrə Müşavir/Ombudsman İdarəsi (cao-ombudsman.org)

Əlavə 1. Əsas istinad sənədləri

BMK (2007) Əlaqəli şəxslərlə qarşılıqlı əlaqələr: Ümumi bazarlarda fəaliyyət göstərən şirkətlər üçün müsbət təcrübəyə dair məlumat kitabçası aşağıdakı keçiddən əldə edilə bilər: [Maraqlı tərəflərlə qarşılıqlı əlaqələr:Ümumi bazarlarda fəaliyyət göstərən şirkətlər üçün müsbət təcrübəyə dair məlumat kitabçası aşağıdakı keçiddən əldə edilə bilər\(ifc.org\)](https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgmt/ifc-sustainability-framework.pdf)

BMK (2012) BMK-nın Dayanıqlılıq üzrə İş planı - <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgmt/ifc-sustainability-framework.pdf>

BMK-nın (2017) Müsbət təcrübəyə dair qeyd: Podratçıların Ekoloji və Sosial Fəaliyyətinin idarə edilməsi <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgmt/p-gpn-escontractormanagement.pdf>

BMK-nın (2017) Müsbət təcrübə üzrə məlumat qeydi: Təhlükəsizlik qüvvələrindən istifadə: Risk və təsirlərin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi - <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgmt/p-handbook-securityforces-2017.pdf>

BMK və Sosial Öhdəlik üzrə Beynəlxalq (SÖB) (2007) Tədbirlər və Məşqullüq Standartları üzrə Göstəricilərin Yaxşılaşdırılması. İşçilər və iş şərtlərinə dair 2-ci fəaliyyət standartı üzrə məlumat qeydi - <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgmt/sai-ifc-laborhandbook.pdf>

BMK-nın (2023) müsbət təcrübə üzrə məlumat kitabçası – Torpaq sahələrinin əldə edilməsi və məcburi köçürülmə - <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2023/ifc-handbook-for-land-acquisition-and-involuntary-resettlement.pdf>

BMK (2009) Layihədən Zərər çəkmiş icmaların Şikayətlərinin cavablandırılmasına dair müsbət təcrübə qeydi - <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgmt/ifc-grievance-mechanisms.pdf>.

BMK/Çoxtərəfli İnvestisiyalar üzrə Zəmanət Agentliyinin (2021) Müstəqil Öhdəlik Mexanizminə dair (UMO) siyasəti - <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2023/ifc-miga-independent-accountability-mechanism-cao-policy.pdf>